

מניין שהתפרק באמצע התפילה

הקדמה:

מעלה גדולה יש בתפילת הציבור, שכן היחיד אינו יכול לומר דברים שבקדושה (כגון קדיש או קדושה). שאינם נאמרים אלא בעשרה. מלבד כל זאת, ישנה מעלה נוספת בתפילת הציבור, שאף על פי שלא תהיה תפילתם בכוונה שלימה בכל זאת היא מתקבלת, שאין הקב"ה מואס בתפילתם של רבים, על כן ההפסד בפירוק המניין הוא גדול, ויש להימנע מכך ככל האפשר.

שאלה: באמצע התפילה נאלצו חלק מהחיילים לעזוב את בית הכנסת, כך שלא נותר בו עשרה למניין, האם ניתן להמשיך לומר קדיש, חזרת הש"ץ או קריאת התורה?

א. אין אומרים דבר שבקדושה בפחות מעשרה

תלמוד בבלי ברכות דף כא עמוד ב:

אמר רב אדא בר אבהו: מניין שאין היחיד אומר קדושה - שנאמר: 'וְלִקְדָּשְׁתִּי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל' (ויקרא כב, לב) - כל דבר שבקדושה לא יהא פחות מעשרה. מאי משמע (כיצד לומדים זאת מהפסוק)? דתני רבנאי, אחוה דרבי חייא בר אבא: אתיא (נלמד בגזרה שווה) 'תוך' 'תוך'. כתיב הכא: 'וְלִקְדָּשְׁתִּי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל' וכתוב התם (במחלוקת קורח): 'וְהִבְדַּלְתָּ מִתּוֹךְ הָעֵדָה הַזֹּאת' (במדבר טז, כא), מה להלן (במחלוקת קורח) עשרה (מלבד יהושע וכלב שלא היו בעצה הרעה של המרגלים), אף כאן עשרה.

ב. היוצא באמצע דבר שבקדושה

בירושלמי הקפידו מאוד על היוצא באמצע דברים שבקדושה:

תלמוד ירושלמי (וילנא) מגילה פרק ד הלכה ד:

אין עוברין לפני התיבה (שליח ציבור)... פחות מעשרה... התחילו בעשרה והלכו להן מקצתן... הוא אומר, 'עֲזְבֵי ה' יְכַלְךָ' (ישעיהו א, כח).

המרדכי מבאר, שדברי הגמרא נאמרו דווקא על מי שלא השאיר עשרה מלבדו בבית הכנסת:

מרדכי מגילה רמז תתי:

ועל היוצאים שאין מניחין שם י' נאמר 'עוזבי ה' יכלו'.

ג. יצאו מקצתן באמצע התפילה האם רשאים להמשיך

תלמוד ירושלמי (וילנא) מגילה פרק ד הלכה ד:

אין פורסין את שמע פחות מעשרה, התחילו בעשרה והלכו להן מקצתן, גומר. אין עוברין לפני התיבה פחות מעשרה, התחילו בעשרה והלכו להן מקצתן, גומר. אין נושאים את כפיהן פחות מעשרה, התחילו בעשרה ויצאו להן מקצתן, גומר. אין קוראין בתורה פחות מעשרה, התחילו בעשרה ויצאו להן מקצתן, גומר. אין מפטירין בנביא פחות מעשרה, התחילו בעשרה ויצאו להם מקצתן, גומר.

מן הירושלמי עולה, שאם התחילו לומר דבר שבקדושה בעשרה והלכו מקצתן, ממשיך באותו עניין.

הרמב"ם הביא גמרא זו להלכה:

רמב"ם הלכות תפילה ונשיאת כפים פרק ח הלכה ו:

וכל דבר קדושה לא יהא אלא בתוך העדה מישראל, שנאמר 'ונקדשתי

בתוך בני ישראל', וכל אלו הדברים אם התחילו בהם בעשרה והלכו מקצתם, אף על פי שאין רשאים, יגמרו השאר.

הר"ן מחדד, שדווקא שנשארו רובם יכולים להמשיך ולגמור את אותו עניין:

הר"ן על הרי"ף מסכת מגילה דף יג עמוד ב:

ירושלמי, אין פורסין על שמע בפחות מעשרה התחילו ב' והלכו להן מקצתן גומר, מסתברא דדוקא בנשתיירו רובן.

וכן פסק השולחן ערוך:

שולחן ערוך אורח חיים סימן נה סעיף ב:

אם התחיל לומר קדיש או קדושה בעשרה ויצאו מקצתן, גומרים אותו הקדיש או אותה הקדושה שהתחיל, והוא שנשתיירו רובן.

הגה: ומכל מקום עבירה היא לצאת, ועליהם נאמר: 'ועוזבי ה' יכלו' (ישעיהו א, כח). אבל אם נשארו י' מותר לצאת.

❖ **דייק בדברי השולחן ערוך, כשהתחיל דבר שבקדושה ויצאו מקצתן ואין להם כרגע עשרה, את מה הוא רשאי לגמור? מה יהיה הדין, אם יצאו רובן ולא נשארו במקום התפילה אפילו רוב עשרה?**

משנה ברורה על השולחן ערוך ס"ק ו:

אם התחיל - והוא הדין בכל דבר שצריך עשרה, כגון נשיאת כפים וקריאת התורה והפטרה בנביא, גומרין כל מה ששייך לענין זה כיון שכבר התחילו בו בעשרה, אבל לא מתחילין מה שהוא ענין אחר.

ד. חלקי התפילה הנחשבים כעניין אחד

הפוסקים דנו על חלקי התפילה, מה נחשב כעניין אחד שיכול לגמרו גם אם התפרק המניין באמצע:

א. מישתבח ועד קדיש שאחר ובא לציון

מנהגי מהר"ש מנוישטט סימן צ:

אמר מהר"ר שלום ז"ל דכל התפילה לדידן נקראת אחת, מישתבח עד אחר ובא לציון, ולפי זה כשהתחילו להתפלל אפילו ישתבח, והלך אחד חוץ לבית הכנסת, והתחילו במניין אף על פי שעתה אין מניין, יכולין לגמור (עד אחר ובא לציון).

אמנם, ישנם פוסקים הסוברים שמישתבח ועד לאחר ובא לציון אינו נחשב כחטיבה אחת:

ספר אבודרהם - הקדיש ופירוש:

וכתב הרמב"ם ז"ל בתשובת שאלה, התחילו בעשרה ברכת יוצר אור והלכו להם מקצתם, משלימין ואומר הקדושה של יוצר, וכן בקדושה של תפלה (התחילו חזרת הש"ץ והלכו מקצתם, אומר קדושה). אבל קדיש לא יאמר עד שיהיו שם עשרה, שאין הקדיש חלק מאשר התחילו בו בעשרה.

תרומת הדשן סימן טו:

התחילו להתפלל בעשרה בשחרית ולאחר קדושה הלכו מקצתם להם... יראה דרשאי לגמור סדר קדושה (ובא לציון) וקדיש אחר כך...

והגית בו' - דפי לימוד עצמי לחיילי צה"ל

יט. הקדיש שלם - וכל שכן החצי קדיש שאחר תפלת י"ח.

❖ **היכן למעשה חולקים השולחן ערוך והרמ"א?**

ב. ברכת כוהנים

❖ **עיין בגמרא ירושלמי שהובאה בתחילת חלק ג מה הדין אם התחילו ברכת כוהנים ובאמצע יצאו מקצתן.**

הפוסקים הסכימו שאף במקום שממשיך חזרת הש"ץ בלא עשרה (כשיצאו מקצתן באמצע החזרה), אין הכוהנים נושאים את כפיהם:

קיצור שולחן ערוך סימן טו סעיף י':

ואם התחיל השליח - צבור לחזור את התפלה (ויצאו חלקם ונשארו רוב עשרה), גומר החזרת כל התפלה ואומרים קדושה, וגם אומר אלהינו ואלהי אבותינו ברכנו בברכה וכו', אבל אין הכוהנים נושאים את כפיהם.

ג. קריאת התורה וההפטרה

❖ **עיין בגמרא ירושלמי שהובאה בתחילת חלק ג מה הדין אם התחילו קריאת התורה או הפטרה ובאמצע יצאו מקצתן.**

וכן הביא השולחן ערוך להלכה:

שולחן ערוך אורח חיים סימן קמג סעיף א:

אין קורין בתורה בפחות מעשרה גדולים בני חורין, ואם התחילו בעשרה ויצאו מקצתן, גומרין.

המשנה ברורה מבאר את דברי השולחן ערוך:

משנה ברורה על השולחן ערוך ס"ק ו':

גומרין - היינו, בחול כל השלשה, וביום טוב חמשה, ובשבת כל השבעה קרואים, אבל לא יוסיפו על זה... אבל למפסיר לא יקרא, דהוא ענין אחר ולא נגרר בתר קריאת התורה, וכל שכן שלא יפסיר אחר כך בנביא. ויש שכתבו, שמכל מקום טוב לומר הפטרה בנביא בלא ברכותיה. ובהפטרה נמי דינא הכי, דאם התחילו ברכות של הפטרה בעשרה ויצאו מקצתן, גומרין לומר ההפטרה עם ברכותיה שאחר כך.

❖ **על פי מה שלמדנו לעיל, כשיצאו מקצתן באמצע קריאת התורה האם יאמרו קדיש שאחר קריאת התורה?**

ה. הלכה למעשה

כך נפסק להלכה בספרנו 'תורת המחנה':

א. דבר שבקדושה שהתחילוהו במניין ויצאו מקצתם, רשאים הנשארים לסיים אותו ענין שהתחילו בו, אך לא להמשיך לענין אחר, וכל זה דווקא שנשתיירו שם לכל הפחות ששה מתפללים.

ב. העומדים בחזרת הש"ץ רשאים לסיימה (ולמנהג האשכנזים אף לומר קדיש 'תתקבל' לאחריה), אך אין הכוהנים רשאים לעלות לדוכן (ומכל מקום יאמר השליח ציבור "אלוקינו ואלוקי אבותינו ברכנו בברכה המשולשת כו").

ג. העומדים בקריאת התורה רשאים לסיימה, אך אין רשאים להעלות 'מפסיר'.

ונראה דסדר קדושה וקדיש שאחר כך מיקרי גמר תפלת י"ח, ולכן אין אומר שליח ציבור קדיש שלם עד אחר סדר הקדושה, ואותו קדיש שלם חוזר אתפלת י"ח, שהרי אומר תתקבל ועל פסוקים ודברי תורה אין אומרין תתקבל ואם כן זהו גמר התפלה... אמנם נראה שאם התחילו בשחרית לומר קדיש וברכו ויוצר ב' והלכו מקצתם... אין להתפלל שוב י"ח לפני התיבה ושיאמר שליח ציבור קדושה וקדיש אחר כך... דקריאת שמע וברכותיה לחוד ותפילה לחוד, ולא שייך כאן התחילו גומרים, דהתפלה והקדושה אינו גמר של קריאת שמע וברכותיה, דתפלה אינה נגררת אחר קריאת שמע, דאשכחן בכמה מילי דחמירי תפלה מקריאת שמע, אף על גב דצריך למסמך גאולה לתפלה, היינו משום דאדרבה קריאת שמע וברכותיה הכשר דתפלה הן, מכל מקום לא אתחילתא דתפלה הן דשתי מצות אינן.

❖ **מישתבח ועד קדיש שאחר ובא לציון, מה נחשב כחטיבה אחת לפי כל אחד מהפוסקים?**

השולחן ערוך פסק כתשובת הרמב"ם שהביא האבודרהם, וכן ביאר את דבריו כף החיים:

שולחן ערוך אורח חיים סימן נה סעיפים ב,ג:

אם התחיל לומר קדיש או קדושה בעשרה ויצאו מקצתן, גומרים אותו הקדיש או אותה הקדושה שהתחיל, והוא שנשתיירו רובן... אם התחיל באבות ויצאו מקצתן, גומר אפילו קדושה.

כף החיים על השולחן ערוך ס"ק לד:

משמע בהדיא מדברי מרן ז"ל, שאין גומרין אלא אותו הקדיש שהתחיל בלבד או אותה הקדושה שהתחיל בה בלבד, אבל אין אומרין קדיש אחר או קדושה אחרת, כגון, שאם התחיל בקדיש שקודם יוצר ויצאו מקצתן, גומר אותו הקדיש בלבד ופוסק ולא יאמר ברכו ויוצר אור וכו', וכן אם התחיל השליח ציבור ביוצר אור ואחר כך יצאו מקצתן, גומר עד אחר שיתפללו י"ח בלחש ופוסק ואינו רשאי להתחיל התפילה בקול רם כדי לומר הקדושה בתוך התפילה שזהו ענין אחר, וכן אם התחיל השליח ציבור בקול רם באבות, גומר אותה הקדושה בלבד ולא גם הקדיש אחר התפילה שזהו ענין אחר.

אולם, הרמ"א פסק כתרומת הדשן, וכן ביאר את דבריו המשנה ברורה:

המשך השולחן ערוך הנ"ל סעיף ג:

הגה: ואם יצאו מקצתן לאחר שהתחילו להתפלל יוצר, לא יתחיל השליח ציבור להתפלל התפלה בקול רם, דכבר נשלם תפלת יוצר. ואם יצאו לאחר שהתחיל בקול רם וקדושה, יכולים להשלים כל סדר קדושה ולומר הקדיש שלם שלאחריה דשייך לתפלה, שהרי אומר תתקבל צלותהון וכו', אבל אין קורין בתורה, דזהו ענין אחר.

משנה ברורה על הגהת הרמ"א:

טז. לאחר שהתחילו - נקט האי לישנא לאפוקי ממהר"ש שהובא בדרכי משה שרוצה להקל בזה, אבל באמת לפי הסכמת הפוסקים הוא אפילו אם התפלה בלחש היה גם כן בעשרה, דינא הוא שלא יתחיל הש"ץ בקול רם בפחות מעשרה.

יח. וקדושה - לאו דוקא, דאפילו עדיין לא אמרו קדושה, כיון שהתחילו להתפלל בקול רם ואפילו רק באבות לבד גומרים אף הקדיש שלם.

והגית בו'

דפי מקורות בהלכה צבאית ללימוד עצמי לחיילי צה"ל
יוצא לאור ע"י הרבנות הצבאית הראשית - ענף ההלכה - בית המדרש להלכה צבאית
מערכת: סא"ל הרב ישי איתן רע"ן הלכה, רס"ן הרב דב ברקוביץ רמ"ד הלכה,
סרן הרב דודי גרינפלד קמ"ד בתיבה, אע"צ הרב חנניה שפרן
כתיבה ועריכה: רב"ט ר' יצחק ענתבי

הקו הפתוח: 052-9414414. נשמח לשאלות ולתגובות: bmlhalacha@gmail.com

